

เสียงสะท้อนจากพื้นที่ภาคเหนือจังหวัดลำพูนและเชียงใหม่:
ว่าด้วยการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็ง*

ECHOES FROM THE NORTHERN AREAS OF LAMPHUN AND CHIANG MAI
PROVINCES: ON STRONG SANGHA ADMINISTRATION

พระมหากษัตริย์ กิตติโสภโณ, พระครูธรรมธรรมาพร ปภสสโร,
พระครูวินัยธรเอก ชินวโร, พระปลัดระพิน พุทธิสารโร, สุภัทรชัย สีสะไบ
Phramaha Krissada Kittisobhano, Phrakhruthammathorn Sathaphorn Pabhassaro,
Phrakruvinaitorn Ekk Chinavangso, Phrapalad Raphin Buddhisar, Suphatrachai Sisabai
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding Author E-mail: rapin.soc@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทเชิงพื้นที่ในเขตภาคเหนือจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน โดยศึกษาถึงแนวคิด ระบบ และกลไกที่จะช่วยสนับสนุนให้เกิดการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่เข้มแข็ง ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร งานวิจัย การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ในพื้นที่วิจัย นำเสนอเขียนเป็นความเรียงในแบบบทความวิชาการ

ผลการศึกษาพบว่า ทั้ง 2 จังหวัดมีลักษณะทางกายภาพ ภูมิศาสตร์ในจังหวัดพื้นที่ภาคเหนือ มีสภาพปัญหาใกล้เคียงกัน แนวทางในการบริหารคือใช้พระธรรมวินัย และกฎหมาย เมื่อมีข้อพิพาทที่เนื่องด้วยกฎหมาย ก็เป็นการแก้ปัญหาตามอัตราวิสัยและกำลังทรัพย์ของผู้ที่อยู่ในส่วนของการพิพาท เมื่อมีการเสนอแนวคิดในเรื่องการศึกษาตัวบททางกฎหมายที่เป็นปัญหาต่อการบริหารเพื่อแก้ไข เสนอแนวทางการจัดตั้งสำนักงานนิติการสงฆ์จังหวัด ที่เนื่องด้วยอำนาจหน้าที่เจ้าคณะจังหวัด การเสนอระบบปฏิบัติการ (Platform) เพื่อการบริหารและการขยายเครือข่ายเชิงปฏิบัติให้เกิดการเชื่อมโยง เจ้าคณะก็เห็นด้วยและสนับสนุนให้เกิดผลในเชิงปฏิบัติ ทั้งเสนอเป็นแนวคิดในเกิดการขับเคลื่อนในรูปแบบของนโยบายบนลงล่าง ซึ่งถ้าเป็นอย่างนั้นจริงจะทำให้เกิดประโยชน์ต่อการบริหารกิจการพระพุทธศาสนาในองค์กรรวมตามกรอบการศึกษาได้

คำสำคัญ: การปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็ง; เชียงใหม่; ลำพูน; เสียงสะท้อน

Abstract

This article aimed to study the spatial context in the Northern region of Chiang Mai and Lamphun by studying the concepts, systems and mechanisms that supported strong Sangha Affairs administration, studied from document, research work, interviews, observations at the researched area. Findings were presented in the written academic essay format.

The results of the study revealed that both provinces had physical, geographical, and religious characteristics in the Northern provinces with similar problems. The management approach was to use *Dhamma-Vinaya*, the disciplines and laws when there were legal disputes. The solution was subjective depending on the property power of those in the disputes. There was a proposal to establish the provincial legal studies institute to study the rules and laws and to solve any legal settings that were the problems of Sangha Administration. There should be an operating platform for administration and expanding connecting networks. Administrative monks agreed to this platform and supported the concept for practical platform and proposed top-down driving policy to materialize the holistic benefits for Buddhist Affairs Administration according to the studied framework.

Keywords: strong Sangha Administration; Chiang Mai; Lamphun; Echoes

บทนำ

ระหว่าง 19-21 มีนาคม 2565 คณะนักวิจัยภายใต้โครงการวิจัย “การพัฒนาโครงสร้างเชิงระบบเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ไทยที่เข้มแข็งในประเทศไทย” ที่มีเป้าหมายเพื่อ (1) สังเคราะห์กฎหมายในเชิงสภาพปัญหาและเสนอทางแก้หรือทางออกตามกลไกการบริหาร (2) ออกแบบองค์การที่เนื่องด้วยกฎหมายซึ่งหมายถึงกองนิติการสงฆ์เพื่อช่วยสนองงานด้านข้อพิพาทให้กับองค์กรสงฆ์ในระดับจังหวัด (3) มีการจัดสร้างระบบเพื่อใช้สนับสนุนการบริหารในรูปแบบ Platform หรือ Application เพื่อช่วยการคัดกรองคนเข้ามาบวชในวัดพระพุทธศาสนา (4) การดิงภาคีเครือข่ายในเป็นส่วนสนับสนุนและส่งเสริมการใช้ระบบให้เกิดการขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติ ซึ่งแผนงานวิจัยดังกล่าวได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ 2565 คณะนักวิจัยได้เลือกกลุ่มเป้าหมายเป็น 2 จังหวัดในเขตภาคเหนือ คือจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีวัดกว่า 1500 วัด และจังหวัดลำพูนที่มีความเข้มข้นในเชิงของการจัดการเชิงพื้นที่ รวมทั้งมีสถาบันการศึกษาสงฆ์ตั้งอยู่ทั้ง 2 แห่ง

คณะได้เดินทางเข้าพื้นที่ภาคเหนือเพื่อสำรวจ สัมภาษณ์เก็บข้อมูล สังเกตและนำเสนอเสียงสะท้อนออกมาเป็นข้อมูล จากการที่คณะของพวกเราได้เดินทางไปในหลาย ๆ วัดที่เป็นเขตปกครองคณะสงฆ์ในพื้นที่ทำให้พบว่า (1) สภาพปัญหาในการคัดกรองคนเข้ามาบวช (2) กระบวนการทางกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายที่ขัดกันไม่เอื้อต่อการบริหาร (3) หน่วยจัดตั้งหรือระบบที่จะเข้ามาช่วยในการบริหารหรือสนับสนุนการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (4) ระบบปฏิบัติการที่มีประสิทธิภาพที่จะช่วยให้เกิดสภาพการบริหารที่มีประสิทธิภาพ (5) การสร้างกลไกเชิงปฏิบัติในรูปของการ “ร่วมด้วยช่วยกัน” ยังไม่ชัดเจน อาจด้วยปัญหาการปฏิบัติในพื้นที่ รวมไปถึงกลไกเชิงระบบที่ไม่เอื้อหรือสนับสนุนการบริหารในพื้นที่แต่อย่างใด ? ดังนั้นในการสัมภาษณ์ พูดคุย นำมาสู่การเขียนความเรียงออกมาเป็นข้อมูลว่ามีอะไรอย่างไร ที่จะพึงเป็นความเห็นร่วมกัน พร้อมแนวทางอันเป็นข้อเสนอเพื่อไปสู่การปฏิบัติหรือออกแบบร่วมกันเพื่อพัฒนาให้เป็นกลไกสำหรับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในองค์กรรวมของประเทศไทยที่ไม่ใช่เฉพาะภาคเหนือหรือจังหวัดเชียงใหม่ หรือลำพูนต่อไป

ภาพที่ 1 ภาพข่าวที่เกี่ยวกับบอฉิกรณสงฆ์ในเขตภาคเหนือ
ที่มา: ข่าวสดออนไลน์ (2561) และ TNN Online (2561)

ประเด็นทางการบริหารผ่านกระบวนการทางกฎหมาย

ข้อพิพาททางกฎหมายในเขตปกครองภาคเหนือของคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ที่เนื่องด้วยการบริหารวัด และกิจการพระพุทธศาสนา ที่มีลักษณะเป็นข้อพิพาทระหว่างพระภิกษุกับพระภิกษุ (บุคคลกับบุคคล) ระหว่างพระภิกษุกับวัด (บุคคลกับองค์กร) ในเรื่องการบริหารจัดการ (องค์กรกับองค์กร) เช่น ทรัพย์สิน ที่ดิน ข้อพิพาทในประเด็นของการจัดการ ดังกรณีที่เกิดขึ้นในอดีตเช่น วัดศรีงามกับข้อพิพาทเรื่องที่ดิน ตามคดีหมายเลขแดงที่ อ.83/2547 เรื่องการแต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดหนองคำ (ตำบลช้างม้อ อำเภอมืองเชียงใหม่) ตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4977/2533 เรื่องที่ธรณีสงฆ์วัดมูลมานหรือวัดทรายมูลพะมา (เชียงใหม่) ตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 962/2504 ข้อพิพาทว่าด้วยแย่งศพของพระครูวิจิตรสารธรรม อดีตเจ้าอาวาสวัดบางลาย (พิจิตร) ตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 692/2564 กรณีพระภิกษุพระสังฆาธิการสมมติบัตรประชาชน ของเด็กชายดวง

ดี เวียงดินคำ ซึ่งเสียชีวิตลงด้วยโรคมะเร็งตั้งแต่ปี 2538 (เชียงใหม่) จนเป็นข้อพิพาทฟ้องร้องในทางกฎหมายและคณะสงฆ์ (ไทยรัฐออนไลน์, 2560) รวมไปถึงประเด็นพระภิกษุระดับเจ้าอาวาสตีมัสตราในวัด (เชียงใหม่) (ข่าวสดออนไลน์, 2564) ที่ไปสัมพันธ์กับกฎหมายว่าด้วย พ.ร.บ.การควบคุมโรค มั่วสุมสุมเสี่ยงต่อการระบาดของโรค ตามข้อกำหนดตาม มาตรา 9 แห่ง พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ (ฉบับที่ 16) และพ.ร.บ.ควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ 2551 มาตรา 31 (ห้ามมิให้ผู้ใดบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ในสถานที่หรือบริเวณดังต่อไปนี้ (1) วัดหรือสถานที่สำหรับปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนา เว้นแต่เป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมทางศาสนา) (ราชกิจจานุเบกษา, 2551) วัดพระสิงห์ เชียงใหม่ กับประเด็นของบุหรีและการไม่ติดป้ายแจ้งเตือน ในข้อกล่าวหาว่า “ไม่ปฏิบัติตาม พ.ร.บ. ควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบ พ.ศ. 2560 มาตรา 45 และประกาศกระทรวงสาธารณสุขฯ (เชียงใหม่) (เชียงใหม่นิวส์, 2562) วัดในเขตจังหวัดน่าน รวมกว่า 20 แห่ง ในข้อหาไม่ติดแผ่นป้ายเขตปลอดบุหรีตาม พ.ร.บ.คุ้มครองสุขภาพของผู้ไม่สูบบุหรี่ พ.ศ.2535 และประกาศกระทรวงสาธารณสุข พ.ศ.2553 (ไทยรัฐออนไลน์, 2558) รวมไปถึงเหตุการณ์ที่เจ้าคณะปกครองในตำแหน่ง ใช้ดุลพินิจในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จนกระทั่งนำไปสู่ข้อพิพาทฟ้องร้องในทางกฎหมายการศาล (เชียงใหม่) (สัมภาษณ์พระภิกษุ A, B, 2565) เป็นต้น ที่ยกมาสะท้อนให้เห็นถึงประเด็นความขัดกันในแนวคิดหลักการ แบบแผนวิธีการบริหาร ที่เนื่องด้วยกฎหมาย ที่วัด พระภิกษุสงฆ์ เจ้าคณะพระสังฆาธิการต้องเข้าไปเกี่ยวข้อง ซึ่งดูจากภาพใหญ่ วัด และพระสงฆ์ในเชียงใหม่ ลำพูน รวมทั้งในพื้นที่ภาคเหนือทั้งหมด ที่จะต้องต่อสู้ หรือใช้กลไกทางกฎหมาย ทางการศึกษา ด้วยตัวเอง ซึ่งสัมพันธ์กับความรู้ของผู้ประสบปัญหาทางกฎหมาย ค่าธรรมเนียม และค่าทนาย เป็นต้น (สัมภาษณ์พระภิกษุ A, B, 2565) ดังนั้นความคาดหวังของการวิจัยจากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น จึงเห็นควรตั้งหน่วยงานกลางพร้อมบุคลากรเกี่ยวข้องเข้ามาเป็นกลไกขับเคลื่อนให้ได้วิธีการ แนวทาง พร้อมข้อสรุปในการบริหารและการจัดการ (ผิด-ถูก-ป้องกัน-แก้ไข) เพื่อเป็นแนวทางหรือวิธีการที่ควรจะต้องขับเคลื่อนให้เกิดผลในทางปฏิบัติ โดยมีเป้าหมายเป็น “วิธีการ” พร้อมผลออกมาเป็น “ปฏิบัติการ” สู่การแก้ไขปัญหาเชิงระบบที่เกิดขึ้นให้กับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในองค์กรรวม

ภาพที่ 2 การสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเจ้าคณะผู้บริหารคณะสงฆ์กลุ่มตัวอย่างในเขต
จังหวัดภาคเหนือเชียงใหม่ ลำพูน

ที่มา: ผู้เขียน (2565)

จากภาพรวมสะท้อนให้เห็นว่าการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในพื้นที่ภาคเหนือซึ่งหมายถึงเชียงใหม่ และลำพูน รวมทั้งพื้นที่อื่นในเขตภาคเหนือ จะมีประเด็นที่เนื่องสัมพันธ์กับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ที่มีหน่วยปกครองเป็นพระสังฆาธิการในระดับต่าง ๆ ซึ่งมีสภาพการณ์ที่ต้องเผชิญต่อสภาพปัญหาจากกฎระเบียบ กฎหมายที่ไม่เอื้อต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ดังนั้นจากข้อมูลส่วนนี้จึงควรมีองค์กรจัดตั้งหน่วยงานสนับสนุน คณะบุคคลให้มีผู้รับชอบช่วยเหลือและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ตามสถานการณ์และโอกาสที่เกิดขึ้น

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตภาคเหนือเชียงใหม่ลำพูน

คณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน เป็นภาคส่วนของภาคเหนือที่อยู่ภายใต้การปกครองคณะสงฆ์ในระดับหนที่เรียกว่าหนเหนือ และมีการปกครองระดับล่างลงไปเรียกว่าภาค มีจำนวน 4 ภาค ประกอบด้วย ภาค 4-7 รวมจังหวัด 16 จังหวัด 180 อำเภอ 1,540 ตำบล ทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เมื่อจำเพาะไปที่เชียงใหม่ และลำพูน ด้วยในเขตสองจังหวัดมีลักษณะที่เป็นตัวแทนของจังหวัดใหญ่และขนาดกลาง ซึ่งสามารถเข้าถึงพื้นที่ข้อมูลได้ และมีสถาบันการศึกษาสงฆ์ที่เอื้อให้เกิดการประสานความร่วมมือได้ง่าย โดยจะเป็นกลไกสำหรับการบริหารขับเคลื่อนผลได้จากงานวิจัย เช่น การอบรมใช้ระบบปฏิบัติการกฎหมาย หรือกลไกภาคส่วนต่าง ๆ ที่เอื้อให้เกิดการขับเคลื่อนในรูปของเครือข่ายหรือภาคร่วม ดังนั้นเมื่อจำเพาะไปที่จังหวัดเชียงใหม่และลำพูนสามารถจำแนกลักษณะทางกายภาพหรือภูมิศาสตร์เชิงพื้นที่ที่จะเอื้อต่อการบริหารจัดการให้เกิดการขับเคลื่อนในรูปของแผนงานอันพึงปฏิบัติร่วมกันได้ ดังที่พระพรหมบัณฑิต กรรมการมหาเถรสมาคมได้เสนอเป็นแนวคิดไว้ว่า “การจะพัฒนากิจการพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์จะต้องมีแผนมีเป้าหมายในการทำงานอย่างเป็นระบบ อาศัยการระดมความคิดร่วมกัน ทำงานร่วมกัน มีเป้าหมายเดียวกัน

แล้วลงมือทำจึงจะสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยมีเจ้าอาวาสเป็นบุคคลสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาดังกล่าว “แผนจะสำเร็จเมื่อลงมือทำ”...

ตาราง 1 เขตพื้นที่การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตหนเหนือ

เขตปกครองคณะสงฆ์หนเหนือมีผู้ปกครองสูงสุด คือ "เจ้าคณะใหญ่" และแบ่งส่วนเป็น 4 ภาค แต่ละภาคมีผู้บริหารเรียกว่า "เจ้าคณะภาค" มี 4 ภาค รวม 16 จังหวัด 180 อำเภอ 1,540 ตำบล		
การปกครองระดับภาค	เขตบริหารระดับจังหวัด	เขตบริหารอำเภอและตำบล
ภาค 4 มี 4 จังหวัด	นครสวรรค์ พิจิตร กำแพงเพชร เพชรบูรณ์	47 อำเภอ และ 362 ตำบล
ภาค 5 มี 4 จังหวัด	สุโขทัย พิษณุโลก ตาก อุตรดิตถ์	33 อำเภอ และ 426 ตำบล
ภาค 6 มี 5 จังหวัด	ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน	61 อำเภอ และ 469 ตำบล
ภาค 7 มี 3 จังหวัด	เชียงใหม่ ลำพูน แม่ฮ่องสอน	39 อำเภอ และ 283 ตำบล

นอกจากนี้ในส่วนการบริหารที่เนืองด้วยกฎหมายพบว่ามี ความขัดกันทางการบริหารในการตีความกฎ/กฎหมาย เพื่อการบริหาร ดังกรณีวัดเจติยเจติยอด ในฐานะเจ้าคณะผู้ปกครองได้ใช้เกณฑ์วินิจฉัยตามอำนาจที่พระสังฆาธิการพึงมี มีการถอดถอน ปลดพระสังฆาธิการภายใต้บังคับบัญชาจนนำไปสู่การฟ้องร้องในทางกฎหมายและทางศาล แม้ที่สุดจะมีการชนะคดีความในเชิงกฎหมายก็ตาม แต่สิ่งที่พบเป็นข้อพิพาทและข้อขัดแย้งในเชิงสังคม จากประเด็นนี้สะท้อนให้เห็นได้ใน คือ ความพร้อมสภาพของกฎหรือการบังคับใช้หรือกฎหมายที่ตราไว้ไม่ชัดเจน ไม่เอื้อต่อการบริหารตามความเป็นจริง ไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบันที่มีความซับซ้อนและหลากหลายมากขึ้น ซึ่งอาจเทียบเคียงกับงานวิจัยของ เจษฎา บัวบาน (2563) เรื่อง “กฎหมายไทยในการจับสึกพระ” ที่สะท้อนข้อมูลต่อประเด็นปัญหาทางกฎหมายไว้ว่า

“กรณีที่พระภิกษุถูกจับ/บังคับให้สึก และข้อกฎหมายที่รัฐเอื้อให้เกิดการละเมิดสิทธิเหล่านั้น แม้การปฏิบัติตามความเชื่อทางศาสนาจะเป็นเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรอง แต่เพราะเหตุที่สถาบันสงฆ์ถูกผนวกเข้ากับการปกครองของรัฐด้วยเหตุนี้ พระภิกษุที่ทำผิดธรรมวินัยซึ่งเป็นความเชื่อทางศาสนาก็ถูกลงโทษด้วย

อำนาจกฎหมายบ้านเมืองผ่าน พรบ.สงฆ์ และเมื่อต้องข้อหาคดีอาญาก็มักจะถูกจับสึกตั้งแต่คำพิพากษายังไม่สิ้นสุด บทความนี้เสนอว่า รัฐไทยไม่ควรกำหนดให้มีกฎหมายพิเศษเพื่อปฏิบัติกับพระสงฆ์ในฐานะเป็นบุคคลที่ต้องเคารพทางศาสนา หากแต่ต้องมองว่าท่านเป็นพลเมืองซึ่งมีสิทธิเท่าเทียมกับคนไทยอื่นๆ ที่ไม่จำเป็นต้องได้สิทธิพิเศษ แต่ขณะเดียวกันก็ต้องไม่ถูกละเมิดสิทธิ”

นอกจากนี้ยังมีงานที่ศึกษาเกี่ยวกับพระสงฆ์กับกฎหมาย หรือองค์กรสงฆ์กับประเด็นทางกฎหมาย เช่น ในงานศึกษาของพิชิตล พันธ์วัฒนา (2559) เรื่อง “บทลงโทษของพระภิกษุที่ปาราชิกสิกขาบทที่ 1” งานของปริศนา สมศักดิ์โยธิน (2544) เรื่อง กรณีการกระทำความผิดต่อพระพุทธศาสนา เป็นต้น

ดังนั้นจากภาพรวมของการศึกษาในประเด็นทางกฎหมายต่อประเด็นตัวบทโดยเทียบเคียงกับกรณีศึกษาในพื้นที่วิจัย จะพบในหลาย ๆ กรณีที่ว่าตัวบทในปัจจุบันไม่เอื้อต่อการบริหารจัดการคณะสงฆ์ ส่งผลให้เกิดประเด็นของสิทธิอันพึงได้ และพึงเสีย ซึ่งข้อดีทำให้เห็นตัวบทที่พึงแก้ไขปรับปรุง ที่พระภิกษุ องค์กรวัด และพระพุทธศาสนาในประเทศไทยเข้าไปเกี่ยวข้อง แต่ที่ยังไม่พบ คือองค์ความรู้ในองค์กรรวมที่จะเป็นกลไกร่วมในการบริหารจัดการแก้ไขปรับปรุงให้เกิดผลในทางปฏิบัติหรือขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้ ซึ่งก็จะได้ทำการศึกษาวิจัย พร้อมนำเสนอเป็นองค์ความรู้สู่แก้ไขและออกแบบระบบเพื่อการปฏิบัติพัฒนาต่อไป

เสียงสะท้อนผ่านการสัมภาษณ์ว่าด้วยการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็ง

คณะนักวิจัยได้เดินทางไปที่ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่ พร้อมสำนักงานเจ้าคณะจังหวัด คณะสงฆ์ที่เป็นส่วนรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการคณะสงฆ์สัมภาษณ์สังเกตการณ์ ซึ่งได้ข้อมูลที่เป็นประเด็นร่วมตามกรอบการวิจัยสรุปประมวลรวมได้ คือ

1. ประเด็นทางกฎหมายเพื่อการบริหารจัดการคณะสงฆ์ พบว่ามี (1) ข้อพิพาทในประเด็นการบริหารตามดุลพินิจของผู้บริหารคณะสงฆ์ตามขอบเขตอำนาจ จนนำไปสู่ข้อพิพาทฟ้องร้องในทางศาล (2) ข้อพิพาททางกฎหมายในวิธีการปฏิบัติระหว่างคณะสงฆ์กับองค์กรอื่น ๆ เช่น การใช้อำนาจทางบริหารปกครอง การบริหารศาสนทรัพย์สมบัติ สันติทรัพย์ การบังคับใช้พระธรรมวินัย กฎหมายที่ต้องปฏิบัติตามในฐานะกลไกแห่งรัฐ เช่น พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2559 กับการตั้งวัดในเขตพื้นที่ป่า (ราชกิจจานุเบกษา, 2559) พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560 (ราชกิจจานุเบกษา, 2560) ที่ว่าด้วยขยะมูลฝอยและการสิ่งปฏิกูล (มาตรา 18-20) ว่าด้วยเสียงและเหตุรำคาญ วัดกับการจัดกิจกรรมทางศาสนาเสียงดัง (มาตรา 25-28) ว่าด้วย

อาคารและสัญลักษณ์ของอาคาร (มาตรา 21-24) ว่าด้วยสัตว์และการปล่อยสัตว์ (มาตรา 29-30) พระราชบัญญัติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 การบริหารพื้นที่วัดที่เนื่องด้วยโบราณสถาน (ราชกิจจานุเบกษา, 2535) รวมไปถึงการบริหารองค์กรที่ผูกไว้กับการตัดสินใจระดับสูงอันหมายถึงมหาเถรสมาคมกับเกณฑ์ที่ไม่ชัดเจน ไม่เอื้อให้เกิดการบริหารองค์กรที่เนื่องด้วยพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ.2561 (ราชกิจจานุเบกษา, 2561) ผลที่พบจึงเป็นปัญหาในทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ส่งผลให้เกิดข้อพิพาทฟ้องร้องกันเอง ดังกรณีวัดเจติยโสธร์เกี่ยวกับการใช้ดุลพินิจในอำนาจทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์ วัดพระสิงห์กับบุรีประเด็นว่าด้วยการบังคับใช้กฎหมาย รวมไปถึงความเข้มข้นในการคัดกรองบุคคลเข้ามาบวช ทำให้เกิดการปลอมบวชหนีคดีความมาบวชดังปรากฏเป็นภาพข่าว เป็นต้น ประเด็นเหล่านี้เนื่องด้วยกฎหมายที่มีอยู่ ซึ่งต้องพิจารณาทวนสอบถึงสภาพปัญหาตามข้อเท็จจริง และนำไปสู่การเสนอแนวทางแก้ไข ปรับปรุงเพื่อประสิทธิผลทางการบริหาร

2. การจัดตั้งองค์กร “กองนิติการสงฆ์” จากการสัมภาษณ์คณะนักวิจัยได้เสนอให้คณะสงฆ์จัดตั้งองค์กรขึ้นมาเพื่อเป็นการสร้างกลไกจัดตั้งเพื่อช่วยแก้ปัญหา อำนาจความสะดวกในเชิงการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งเสี่ยงสะท้อนจากคณะสงฆ์ผู้ให้ข้อมูลก็จะเห็นด้วยและเห็นควรสนับสนุนให้เกิดเพื่อเป็นกลไกทางการบริหารและกิจการคณะสงฆ์ แต่ก็มีข้อห่วงใยและตั้งคำถามทวนย้อนในเรื่อง (1) ขอบเขตอำนาจในการจัดตั้ง เป็นของใครอย่างไร ? (2) หลักคิดในทางปฏิบัติ หมายถึง ลักษณะที่เป็นแนวปฏิบัติ เช่น กฎระเบียบควรเป็นอย่างไร ? (3) ขอบเขตอำนาจหรือบทบาทหน้าที่ (4) จำนวนคนหรือสมาชิกในการจัดตั้งประกอบด้วยใคร (5) ภาระงาน อันจะเป็นบทบาทหน้าที่แค่ไหนประการใด ? เป็นต้น (สัมภาษณ์พระภิกษุ A, B, C, D, F, 2565) จากการสนทนาสัมภาษณ์คณะสงฆ์ในพื้นที่ภาคเหนือเห็นด้วย รับผิดชอบต่อแนวปฏิบัติในองค์กรรวม แต่ทั้งหมดพิจารณาแล้วเห็นว่าดีและจะมีประโยชน์ แต่ก็ห่วงใยในเรื่อง “กลไกการขับเคลื่อนจัดตั้ง” อาจจะได้ด้วยเหตุผลในเรื่องความใหม่ขององค์กร เนื่องด้วยองค์กรจัดตั้งแบบนี้ไม่เคยมีมาก่อน แต่ประเด็นจุดเด่น คือผู้บริหารคณะสงฆ์ที่ให้สัมภาษณ์เก็บข้อมูล ล้วนเป็นผู้บริหารมหาวิทยาลัย (วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน/วิทยาเขตเชียงใหม่) เมื่อเสนอแนวทางในเรื่องการบริหารแบบเทียบเคียงกับกองนิติการของมหาวิทยาลัยจึงทำให้ภาพและแนวปฏิบัติมีความชัดและมีความเป็นไปได้ ด้วยมีภาพจำลองความคิดต่อแนวปฏิบัติดังกล่าวอยู่แล้ว รวมทั้งมองออกต่อแนวทางการจัดตั้งและขับเคลื่อนให้เป็นไปได้ เพียงแต่มีข้อห่วงใยเป็นกระบวนการก่อนการได้มาหรือก่อนการจัดตั้งเป็นสำคัญ

3. การพัฒนาระบบ Application สนับสนุนการบริหารการปกครองคณะสงฆ์
ในหลักการแนวคิดนี้เป็นการทวนสอบต่อแนวปฏิบัติแห่งยุคสมัย หรือระบบที่เข้าไป

สนับสนุนการคัดกรอง ป้องกันตามทางที่รัฐกำหนด เช่น ปัญหาทะเบียนประวัติ อาชญากรรมของผู้เข้ามาบวชดังกรณีปัญหาภาพข่าวที่เกี่ยวกับผู้ต้องหาคดีหนีมาบวช (1) สิ่งที่ได้พบจากพื้นที่คือระเบียบในเรื่องการต้องขออนุญาตเพิ่มประวัติอาชญากรรม กลายเป็น ปัญหาของการบริหารการบวชหรือการคัดกรองบุคคลเข้ามาบวชตามประเพณีแบบเดิมได้ ซึ่งต้องใช้เวลอย่างน้อย 15 วัน ถึงหนึ่งเดือนกรณีของพื้นที่ภาคเหนือ คณะนักวิจัยได้เสนอ ระบบปฏิบัติการผ่านระบบ **Application** เพื่ออำนวยความสะดวกในการคัดกรองคนเข้ามาบวช ซึ่งผู้ให้ข้อมูลอาจมองภาพไม่ชัดว่าจะมีลักษณะหรือแนวปฏิบัติอย่างไร ? แต่คณะนักวิจัยให้ภาพว่าเป็นระบบ Website ที่ช่วยสืบค้นโดยเชื่อมโยงกับฐานข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานตำรวจแห่งชาติ สำนักงานพระพุทธศาสนา จึงทำให้ภาพส่วนนี้มีความชัดเจนขึ้นต่อผู้ให้ข้อมูล แต่คณะสงฆ์ผู้ให้ข้อมูลก็ยังมีความห่วงใยในเรื่อง “ขอบเขตอำนาจ” ว่าใครจะเป็นผู้ไปเชื่อมข้อมูลเหล่านั้น ซึ่งในการสนทนาได้มีการเสนอว่าต้องเป็นผู้บริหารระดับสูงของคณะสงฆ์ คือ มหาเถรสมาคมเห็นด้วย ถ้าไม่เห็นด้วยก็จะไม่สามารถขับเคลื่อนหรือดำเนินการได้ รวมไปถึงอำนาจในการเข้าถึงข้อมูลระหว่างองค์กรกับองค์กร โดยทั้งหมดก็เห็นด้วยทั้งควรสนับสนุนให้เกิดขึ้น โดยคณะนักวิจัยได้เสนอข้อมูลเป็นแนวทางต่อระบบ **Application** ว่าฐานข้อมูลนี้จะประกอบไปด้วย (1) ข้อมูลเกี่ยวกับการบวช การสึก สัมพันธ์กับคณะสงฆ์ในเขตพื้นที่แต่ละจังหวัด และสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัด เช่น จำนวน สถิติสงฆ์ในองค์กรรวม สาเหตุการสึกตามปกติ และสึกตามพระธรรมวินัย อาบัติแล้วต้องสึก หรือต้องคดีความแล้วให้ลาสิกขา ซึ่งเป็นฐานข้อมูลที่เกิดด้วยคณะสงฆ์ในเขตพื้นที่ โดยเจ้าอาวาส ตำบล อำเภอ จังหวัดในเขตปกครองนั้น ๆ ต้องรวบรวมไว้เป็นข้อมูลสำหรับการบริหารและการจัดการ ตรวจสอบ และทวนสอบ ซึ่งจะช่วยการคัดกรองบุคคลที่เข้ามาบวชให้ง่ายและชัดเจน (2) ข้อมูลที่เนื่องด้วยคดีอาชญากรรมที่เนื่องด้วยรัฐและสำนักงานตำรวจแห่งชาติ/กรมการปกครอง (ราชะปะโกฏ/ราชักฎ-เนื่องด้วยรัฐและอาชญากรรม/มนุสโส-มีสถานะทางทะเบียนราษฎรตามกฎหมายไทยเพื่อป้องกันต่างด้าวลักลอบเข้ามาบวช) (3) ข้อมูลที่เนื่องด้วยเพศสภาพกับเพศกำเนิด (ปุริโส-เพศกำเนิดและเพศสภาพ) ใช้ฐานข้อมูลหน่วยงานรัฐ เช่น กรมสุขภาพจิต (4) ข้อมูลภาระผูกพัน/หนี้ เพื่อป้องกันปัญหาการฉ้อโกงและหลบหนีคดีความมาบวช (อนโณ-มีภาระผูกพันในหนี้สิน/ฉ้อโกงหนีคดี) โดยมีหน่วยงานเกี่ยวข้องและสามารถตรวจสอบระบบได้จาก บริษัท ข้อมูลเครดิตแห่งชาติ จำกัด - National Credit Bureau [<https://www.ncb.co.th/>] (5) ระบบสุขภาพจะต้องห้ามตามเกณฑ์พระธรรมวินัยและรัฐ เป็นข้อมูลเกี่ยวกับสุขภาพองค์กรรวม เช่น โรคต้องห้าม หรือโรคติดต่อร้ายแรงในปัจจุบันสัมพันธ์กับเกณฑ์ห้ามบวชตามหลักพุทธาณุญาต (กฎฐัง/คัมโท/กิลาส/โสโส/อะปะมาโร=โรคติดต่อร้ายแรงสังคมรังเกียจและต้องห้ามตามเกณฑ์กฎหมายและรัฐ) ระบบสาธารณสุขของรัฐ เช่น โรงพยาบาล กรมการ

แพทย์ กระทรวงสาธารณสุข (6) ความผูกพันที่ต้องได้รับการอนุญาต หน่วยงานต้นสังกัด ระบบรัฐ ราชการหน่วยงานภาคีเครือข่าย (ราชะภาณ/ราชภัก/อนุญาตโต-สิทธิ์ผูกพันอัน พึงได้รับการยินยอม/ผู้ต้องหาที่เนื่องด้วยระบบราชการ) (7) ข้อมูลอื่น ๆ ที่จะเป็นเครื่อง อำนาจการตรวจสอบ เพื่อให้เกิดการคัดกรองที่มีความชัดเจนและมีเสถียรภาพมากขึ้น เป็น ต้น จากการพูดคุยกับพระสังฆาธิการผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง หลายท่านทราบสภาพปัญหาแต่ยัง มองภาพไม่ออกกว่าจะมีแนวทางในการแก้ไขอย่างไร นอกจากนี้ตามที่คณะนักวิจัยเสนอให้มี ระบบปฏิบัติการ (Application) ซึ่งจะช่วยให้การตรวจสอบ ก็จะเป็นข้อดี และเห็น ควรสนับสนุน นอกจากนี้ยังทั้งทำเป็นข้อห่วงใย คือ (1) ชาวพุทธต้องช่วยกันไม่ไข่ม่าบ่อน ทำลายกันเสียเอง (2) ระบบปฏิบัติการหรือกระบวนการทางพระพุทธศาสนาต้องมีมากขึ้น และเข้มแข็งกว่านี้ (3) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ต้องทำให้เกิดความร่วมมือและเชื่อมโยง ระหว่างคนในองค์กร กับสมาชิกนอกองค์กรต้องสร้างและพัฒนาให้เกิดขึ้นอย่างมากและ เร่งด่วน

4. การพัฒนาเครือข่ายสนับสนุนการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ความเชื่อมโยง ช่วยเหลือทางการบริหารใน พื้นที่ของคณะสงฆ์ จากการสัมภาษณ์พบว่ามีส่วนที่เข้ามา สนับสนุนการบริหารกิจการคณะสงฆ์อันประกอบด้วย (ก) หน่วยงานสนับสนุน (ข) หน่วยงานร่วมปฏิบัติ ผลคือเครือข่ายล้วนมีความสำคัญ ซึ่งเป็น (1) เครือข่ายจัดตั้งที่มีอยู่ แล้วแต่ให้มีการกระชับบทบาทร่วมกันให้ชัดเจนว่าแค่ไหนอย่างไรตั้งกรณีหน่วยงานภาครัฐ ในเขตจังหวัด อาทิ สำนักงานพระพุทธศาสนา ตามบทบาทหน้าที่ที่มีอยู่แล้วให้ชัดเจนแนว ปฏิบัติในองค์กรรวม สำนักงานวัฒนธรรม (วัฒนธรรม/ศาสนา/โบราณสถาน) และหน่วยงาน ภาคีในเชิงสมทบ ในระบบราชการในองค์กรรวม (2) เครือข่ายตามระบบการเชื่อมโยงในเชิง ข้อมูล และกลไกการปฏิบัติกรณีของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ กระทรวงสาธารณสุข กรม สุขภาพจิต หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กรมที่ดิน (กรณีพื้นที่ตั้งของวัดที่เป็นข้อพิพาททาง กฎหมาย) กรมป่าไม้ (ที่ตั้งวัดในป่า) กรมควบคุมมลพิษ และหน่วยงานอื่น ๆ ที่จะเป็นภาคี ในการเข้ามากำกับตรวจสอบเพื่อให้เกิดแนวปฏิบัติที่ดีในบริหารและการจัดการ (3) ระบบ เชื่อมโยงภายในกลุ่มการบริหารของคณะสงฆ์เอง หมายถึง พระสงฆ์กับพระสงฆ์ต่อการนำ ระบบบริหารที่ดี หรือมีประโยชน์มาขับเคลื่อน อาทิ นิติกรสงฆ์จังหวัด ประชาสัมพันธ์สงฆ์ จังหวัด หรือระบบปฏิบัติการด้านการปกครอง Application พระอุปัชฌาย์ เมื่อเทียบเคียง กรณีของแนวทางการขับเคลื่อนโครงการวัด ประชา รัฐ ที่กำหนดให้ต้องมีการเข้าร่วมและมี การขับเคลื่อน ตามการให้ข้อมูลของ พระเทพเวที (พล อากาศโร) เจ้าอาวาสวัดสังฆะวิ ศยาราม เจ้าคณะภาค 6 ในฐานะประธานอนุกรรมการขับเคลื่อนโครงการวัด ประชา รัฐ สร้างสุข ด้วยกิจกรรม 5 ส. ประจำหนเหนือ ที่มีการขับเคลื่อนผ่านแผนพัฒนากิจการ

พระพุทธศาสนาฉบับที่ 2 (2565-2569) คณะสงฆ์หนเหนือกำหนด 20% ของวัดทั้งหมด ต้องร่วม “วัด ประชา รัฐฯ”] เป็น

จากภาพรวมในประเด็นตามโจทย์วิจัยและการสัมภาษณ์เชิงพื้นที่ทำให้เห็นมุมมอง และแนวคิดในการพัฒนาองค์กรสงฆ์โดยเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นกับ คณะสงฆ์ ซึ่งเป็นความคาดหวังของคณะสงฆ์เองด้วย รวมทั้งเป็นความคาดหวังของประชา สังคมชาวพุทธ ที่จะมีส่วนต่อการขับเคลื่อนให้เกิดขึ้น จึงเป็นความคิดและคาดหวัง โดย ทั้งหมดเป็นการสะท้อนคิดถอดความผ่านการสนทนาสัมภาษณ์จากการลงพื้นที่วิจัย ลำพูน เชียงใหม่ระหว่าง 22-24 มีนาคม 2565 ที่ผ่านมา

สรุป

ในการลงพื้นที่สัมภาษณ์อาจยังไม่มีคำตอบอย่างชัดเจนว่าควรเป็นไปแค่ไหน อย่างไร แต่จะเป็นการศึกษาเพื่อจะเสนอแนวทางถึงความเป็นไปได้ที่เริ่มตั้งแต่การศึกษาตัว บทของกฎหมาย ระเบียบ ที่ไม่เอื้อต่อการบริหารและศึกษาถึงความเป็นไปได้ พร้อมเสนอ แนวทางแก้ไข ทั้งนำไปสู่การร่างระเบียบ ตรากฎหมาย เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพความ จริงและร่วมสมัยมากที่สุด ซึ่งควรขับเคลื่อนให้มีและเกิดขึ้น [1.คู่มือฝึกอบรม] การจัดตั้ง องค์กร (Organization) ที่เนื่องด้วยการบริหารกิจการคณะสงฆ์ กองนิติการสงฆ์จังหวัด เพื่อช่วยแก้ปัญหาที่เนื่องด้วยกฎหมายทั้งหมด ข้อพิพาท หรือประเด็นที่เนื่องด้วยกฎหมาย ในรูปคณะกรรมการ หรือองค์กร เป้าหมายเพื่อช่วยลดอธิกรณ์สงฆ์ และข้อพิพาทที่เนื่อง ด้วยการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในแต่ละเขตพื้นที่ ทั้งที่เนื่องด้วยส่วนอื่น ๆ ทั้งระบบศาล สงฆ์ ระบบสังฆสภา ระบบสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระพุทธศาสนา ที่จะเข้าไปสนับสนุน การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในองค์กรรวม ภายใต้แนวคิดการจัดตั้งองค์กรเพื่อสนับสนุนการ บริหาร [2.หน่วยจัดตั้ง] รวมไปถึงการสร้างระบบปฏิบัติการ “App พระอุปัชฌาย์/ (Website/Platform/Application) ที่จะเอื้อให้เกิดการตรวจสอบคัดกรองทรัพยากร มนุษย์ในศาสนาให้มีค่าความเที่ยงตรงมากขึ้น ซึ่งจะช่วยงานการปกครองคณะสงฆ์ให้มี ความง่ายชัดเจนมากขึ้น [3.ระบบปฏิบัติการ] รวมถึงการส่งเสริมให้เกิดภาคีเครือข่ายที่จะ ช่วยเข้ามาเป็นส่วนสนับสนุนในฐานะองค์กรสนับสนุน และสร้างเครือข่าย [4.ขับเคลื่อน เครือข่าย] ให้เกิดการนำไปใช้ในวงกว้างจากผลผลิตและความคาดหวังที่จะเกิดขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- การศึกษา-ไอที. (2565). คณะสงฆ์หนเหนือกำหนด 20% ของวัดทั้งหมดต้องร่วม “วัดประชา รัฐฯ”. สืบค้น 30 มีนาคม 2565, จาก <https://www.dailynews.co.th/news/812038/>
- ข่าวสดออนไลน์. (2561). บุกกุฏิรวบหลวงพี่! คว้ามัดจ้วงแทงเจ้าหนี่ปางตาย แล้วเข้าวัดบวชพระหนี่คดี (เชียงใหม่). สืบค้น 15 เมษายน 2565, จาก https://www.khaosod.co.th/around-thailand/news_1613261
- _____. (2564). เผยชื่อ! พระปาร์ตี้หมู่กระทะ จิบเบียร์ เป็นถึงระดับ 4 เจ้าอาวาส วัดดังเชียงใหม่. สืบค้น 15 เมษายน 2565, จาก https://www.khaosod.co.th/breaking-news/news_6592182
- เจษฎา บัวบาน. (2563). กฎหมายไทยในการจับสึกพระ. วารสารวิชาการนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยทักษิณ. 8(10), 1-18.
- เชียงใหม่นิวส์. (2562). เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ฯ ดำรวจเชียงใหม่ออกมาหมายเรียกไม่ขึ้นป้ายเตือนห้ามสูบบุหรี่. สืบค้น 15 เมษายน 2565, จาก <https://www.chiangmai.news.co.th/page/archives/983717/>
- ไทยรัฐออนไลน์. (2558). เจ้าอาวาสเสียค่าปรับ! ข้อหาไม่ติดป้ายห้ามสูบบุหรี่ โดนแจ้งความกว่า 20 แห่ง. สืบค้น 15 เมษายน 2565, จาก <https://www.thairath.co.th/news /local/543259>
- _____. (2560). ญาติโศกหลักฐาน ยันเจ้าคุณนิมิตร วัดสวนดอก คนไทย ไม่ใช่พม่าพลัดถิ่น. สืบค้น 15 เมษายน 2565, จาก <https://www.thairath.co.th/news/local/north/1104470>
- ปริศนา สมศักดิ์โยธิน. (2544). กรณีการกระทำความผิดต่อพระพุทธศาสนา (วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระราชบัญญัติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535. (2535, 5 เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 109 ตอนที่ 38. หน้า 12.
- พระราชบัญญัติการสาธารณสุข (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560. (2560, 22 มิถุนายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 134 ตอนที่ 65 ก. หน้า 48
- พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 4) พ.ศ.2561. (2561, 17 กรกฎาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 135 ตอนที่ 50 ก. หน้า 1-4.
- พระราชบัญญัติควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พ.ศ.2551. (2551, 13 กุมภาพันธ์). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 125 ตอนที่ 33 ก. หน้า 34-49.

- พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ (ฉบับที่ 4) พ.ศ.2559. (2559, 24 พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 133 ตอนที่ 46 ก. หน้า 12.
- พิชศาล พันธุ์วัฒนา. (2559). บทลงโทษของพระภิกษุที่ปาราชิกสิกขาบทที่ 1. วารสารวิชาการแพรวากาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์, 3(2), 113-132.
- _____. (2561). พระวินยาธิการ : ตำรวจพระ, วารสารวไลยลงกรณ์ปริทัศน์. 8(2), 187-196.
- TNN Online. (2561). ตำรวจกองปราบปราม เข้าจับกุม นายปัญญา มาลากุล ณ อยุธยา ผู้ต้องหา ตามหมายจับศาลแขวงนครปฐม ข้อหาฉ้อโกง ขณะบวชเป็นพระ ที่วัดป่าห้วยบง จังหวัดพะเยา. สืบค้น 15 เมษายน 2565, จาก <https://www.youtube.com/watch?v=J3Eq>